

Харченко Наталія Петрівна,
старший викладач кафедри теорії
держави та права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В ПРАВОВОМУ ВИХОВАННІ СУСПІЛЬСТВА

Євроінтеграційні прагнення України сприяють переосмисленню багатьох концептуальних засад функціонування різноманітних суспільних та державних інституцій. Наразі наші довгоочікувані бажання можуть бути реалізовані в зв'язку з появою можливості спрощеної процедури отримання статусу кандидата на членство ЄС. Героїчне протистояння українців та Збройних сил України широкомасштабній війні з боку Російської Федерації ще раз продемонстрували не лише високий моральний дух нашого народу та держави, а й відданість міжнародним та європейським цінностям, закріплених чисельними міжнародними правовими актами, серед яких повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини тощо.

Як визначено в Лісабонській угоді, ухваленої ще у 2009 році, що «Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків» [1], а також задекларовано, що «...будь-яка європейська держава, яка визнає і шанує визначені принципи, зобов'язується їх дотримуватись, може подати заявку про її прийняття в члени Союзу» [2].

Саме тому вагомим кроком щодо вступу до ЄС було подання заявки на членство України в Європейському Союзі, яку було підписано Президентом України 28 лютого 2022 року. Україна ще раз підтвердила своє бажання інтегруватись у європейській простір відповідно до задекларованих ними цінностей.

Лісабонський договір передбачає багато нововведень, але одним з основних досягнень є введення нової правової категорії – категорії цінностей, яка до прийняття договору зазначалась лише в доктрині, а вже після Лісабонського договору отримала законний вираз [3, с. 4].

Звичайно інтеграція до ЄС вимагає перманентного оновлення засад правової політики нашої держави,

спрямованих, насамперед, на підвищення рівня правової культури населення та представників державної влади.

Ця культура передбачає глибоку повагу до правової основи держави і суспільного життя; розуміння соціальної ролі права і переконання в необхідності точного дотримання його норм і принципів; нетерпимість до будь-яких порушень законності; готовність до повсякденного співвідношення своєї поведінки із принципами і нормами закону і до сприяння формування такої ж позиції в інших членів суспільства тощо [4, с. 13].

Влучно визначила актуальність правового виховання крізь призму формування правосвідомості громадян України О. М. Нестеренко, яка зазначила, що воно «відбувається під впливом багатьох факторів. З одного боку, на цей процес впливають ментальні особливості соціалістичного минулого, економічна криза, політична нестабільність, військовий конфлікт на Сході країни, а з іншого – спостерігається відкритість українського суспільства загальносвітовим тенденціям розвитку соціуму, його поступове входження до європейського ціннісного, культурного та освітнього простору. Звідси – певна амбівалентність, еkleктичність ціннісно-нормативної системи координат українських громадян, суперечливе поєднання у ній змістовно-символічних складових різних історичних епох і ментальних моделей» [5, с. 21].

Дослідження загальнотеоретичних розвідок у сфері правового виховання дозволяє дійти висновку про поліваріативність визначень цього поняття.

На думку О. Ф. Скаун, «...правове виховання – це цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування в неї правової культури й активної правомірної поведінки. Основна мета правового виховання – дати людині необхідні в житті юридичні знання і навчити її поважати закони та підзаконні акти, дотримуватися їх, тобто сформувати достатньо високий рівень правової культури, здатний значно зменшити кількість правопорушень. Кожна людина, знаючи свої права й обов'язки, може грамотно захищати себе від незаконних дій із боку юридичних органів, що застосовують право» [6, с. 479–480].

О. М. Нестеренко пропонує тлумачення поняття правового виховання як постійний історично і соціально обумовлений вплив на суб'єктів щодо первинного формування правосвідомості та корегування вже сформованої свідомості, що забезпечує знання вимог права, їх позитивну оцінку і

трансформацію правових принципів та цінностей в особисті переконання і мотиви правомірної поведінки [5, с. 22].

С. М. Легуша сформулював, що правове виховання – це цілеспрямована, організована, послідовна, систематична та системна діяльність з боку держави, її органів, установ та організацій, інших учасників правовиховної діяльності з метою формування у особи належного рівня правової свідомості та правової культури, законослухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності» [7, с. 14].

Актуальними є також виокремлені дослідником суттєві недоліки, які роблять процес правового виховання поверховим, зокрема: 1) мало теоретичних розробок, які стосуються проблеми правового виховання окремих категорій населення, йдеться про те, що в умовах сьогодення не існує спеціальних державних програм, які враховували б специфіку окремих груп населення; 2) правовиховна робота нерідко має декларативний характер, тобто проводиться поверхово, відображаючи основні правовиховні заходи на папері, що призводить до негативних наслідків; 3) повільно долається правовий нігілізм. Йдеться про те, що неповага та невиконання законів, положень, норм та принципів Конституції України та інших соціальних норм останнім часом стала притаманною значній кількості громадян, установ та організацій; 4) неврахованість правових потреб людей, тобто відповідні державні та громадські органи, організації та установи, педагоги та вихователі поверхово доводять до громадян ті правові знання, які їм будуть потрібні у роботі, навчанні та повсякденному житті» [7, с. 14].

Підтримує цю позицію також О. М. Нестеренко, зауважуючи, що розбалансованість правової системи, економічна криза, радикальна зміна соціальних цінностей спричиняють поляризацію громадської думки, поглиблення правового ідеалізму і правового нігілізму [5, с. 1].

Нині в правовій системі України хвалено чималу низку нормативно-правових актів, спрямованих на «...підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань» [8]. Головним з яких є Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» від 18 жовтня 2001 року. Слід зауважити, що даний нормативний акт зумовив ухвалення та затвердження місцевих програм правової освіти населення [9; 10].

Звичайно, що удосконалення системи правового виховання в Україні спрямоване на подолання деформацій правосвідомості чи правової культури не лише суспільства, а й, насамперед, на підвищення правової і етичної культури державних службовців та співробітників правоохоронної системи. З одного боку вони мають бути прикладом наявності високого рівня правової культури, з іншого боку – на них покладається значний масив функцій щодо подолання правової неграмотності населення, а також превенції правопорушень.

Цю думку поділяє також й Н. Р. Андрусишин: «Роль правової освіти у формуванні правової культури працівників ОВС не є однозначною. З одного боку, сучасний співробітник ОВС покликаний бути високоосвіченою, культурною людиною, прикладом високої правової культури для інших членів суспільства. Така риса проявляється у його повсякденній правоохоронній діяльності, у рівні його юридичної грамотності, умінні вирішувати юридичні суперечки, дотриманні ідей справедливості, свободи, рівності, добросовісності, розумності, поваги людської гідності, прав людини. З іншого боку, працівники ОВС виконують функціональне завдання щодо сприяння правовому вихованню й освіті населення, беруть активну участь у реалізації правовиховної політики» [11, с. 165].

Попри те, що концептуальні засади підвищення правової культури співробітників правоохоронної системи України визначені у Законі України «Про Національну поліцію» від [12] та в інших нормативно-правових актів [13], удосконалення їх правової культури передбачає постійне підвищення якості підготовки кадрів шляхом вдосконалення навчального процесу, модернізації навчальних планів і програм, посиленням практичного впровадження засвоєних теоретичних знань.

Список використаних джерел

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Union*. Series C. 2007. Vol. 50. № 303. 35 p.
2. Treaty of Lisbon amending the Treaty of European Union and the Treaty establishing the European Community. *Official Journal of the European Union*. Series C. 2007. Vol. 50. № 306. 271 p.
3. Габро І. В. Лісабонська угода та основні цінності ЄС. *Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що*

змінюється у функціонуванні ЄС? : матеріали наук.-практ. конф. (Миколаїв, 2 груд. 2019 р.). Миколаїв, 2019. С. 4–5.

4. Бахновська І. П., Кривчак Д. О. Проблеми формування правового виховання у молоді в українському суспільстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 12–15.

5. Нестеренко О. М. Правове виховання у сучасному суспільстві: теоретико-компаративістське дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2019. 28 с.

6. Скакун О. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

7. Легуша С. М., Супрун М. О. Правове виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України: сутність, функції та механізм : монографія. К. : Київ. юрид. ін-т, 2005. 265 с.

8. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18 жовт. 2001 р. № 99/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>.

9. Про затвердження Програми правової освіти населення Хмельницької міської територіальної громади на 2021–2025 роки. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/prozatverdzhennya-programy-pravovoyi-osvity-naselennya-hmelnyskoyi-miskoyi-terytorialnoyi>.

10. Про затвердження Програми правової освіти населення Полтавської області на 2021–2025 роки. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/№vyny/u-poltavi-zatverdylu-programu-pravovoyi-osvity-naselennya-oblasti-na-2021-2025-roky/>.

11. Андрусишин Р. М. Правове виховання працівників ОВС: теоретико-правовий вимір. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів. 2016. 218 с.

12. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

13. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15 берез. 2018 р. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>.